

A magyar nyelv nyelvváltozatai

Ismeretek a nyelvváltozatokról

Minden nyelvre igaz, hogy nem egyetlen normája, követendő mintája van, hanem a társadalmilag szokásos helyzeteknek megfelelően többféle. Így jönnek létre a különféle nyelvváltozatok és a rájuk épülő stílusrétegek.

A nyelvváltozat a nyelvi elemek sajátos készlete, szótára és a felhasználásukat irányító szabályrendszer; a stílusréteg pedig a felhasználási mód eredménye.

A legfontosabb nyelvváltozatok, szókészleti rétegek

Nemzeti nyelv:

— irodalmi nyelv (a köznyelv — sztenderd — írott változata),

— köznyelv (az irodalmi nyelv beszélt változata).

Csoportnyelvek: társadalmi nyelvváltozatok (szociolektusok)

— szaknyelvek (szakmai nyelvek),

— hobbinyelvek,

— korosztályi rétegnyelvek (ifjúsági, diák-, katonanyelv),

— argó.

Szleng: bizalmas társalgási stílus, alacsonyabb rendű köznyelv.

Regionális köznyelvek: a köznyelv nyelvjárási színezetű változatai.

Nemzeti nyelv:

Anyanyelvünk egymástól kisebb-nagyobb mértékben eltérő nyelvváltozatokban él. Ezeknek a nyelvváltozatoknak az összessége a nemzeti nyelv. Minden magyar anyanyelvű ember ismeri, érti a köznyelv írott és beszélt változatát. Az írásbeli köznyelv választékosabb, igényesebb formáját irodalmi nyelvnek nevezzük. Ezt használják általában a sajtóban, a bemondók a televízióban, a rádióban. A köznyelv területileg nem tagolt, viszonylag egységes nyelvváltozat.

A nyelvjárások és a köznyelv egymásra hatásának eredményeképpen jön létre a regionális köznyelv. A regionális köznyelvek a nyelvjárások és a beszélt köznyelv közötti kiegyenlítődés folyamatában jönnek létre.

A csoportnyelvek: Társadalmi nyelvváltozatok (szociolektusok)

A nyelv társadalmi tagolódását figyelembe véve csoportnyelveket különböztetünk meg. A csoportnyelvek közé soroljuk az egyes szakmák, mesterségek nyelvét, a szaknyelvet. A hobbinyelveket a különböző szabadidős tevékenységek (kártya, játékok, sport, bélyeggyűjtés stb.) jellemző nyelvhasználatát alkotója. A rétegnyelvek a különböző életkorokban használt nyelvváltozatok, közéjük tartozik például a gyermeknyelv, a diákn nyelv, az ifjúsági nyelv, a katonai nyelv. A csoportnyelvek általában szókincsükben térnek el a köznyelvi változattól. A sokféle nyelvváltozat hatására minden embernek kialakul saját, csak rá jellemző egyéni nyelvhasználat (idegen szóval idiolektus), illetve az egy-egy kisebb közösségre jellemző családi (familiáris) nyelvváltozat. A nyelvváltozatok között nem húzhatunk éles határvonalat. A gyakorlatban, a mindennapi kommunikációban ezek a nyelvváltozatok összefonódnak, keverednek egymással.

Sok új szóalak (neologizmus) keletkezik az ifjúsági nyelvben (doga), s onnan a köznyelvbe terjed tovább. Stílusa határozott, őszinte, szókimondó, gyakran ironikus; hangvétele időnként nyers és harsány. Az ifjúsági nyelv legfőbb értékei: a nyelvi eredetiség, a szellemes újítások, az ötletes szóalkotásmódok és a nyelvi humor.

Az argó és a szleng:

Vannak csoportok, amelyek szándékosan használnak olyan nyelvváltozatot, melyet a beavatottakon kívül mások nem értenek. Így alakult ki a tolvajnyelv, idegen szóval az argó. A bűnözői csoportok kialakították saját nyelvváltozatukat, melyben nem ritkák az olyan

kifejezések, amelyeket a köznyelvet beszélők egyáltalán nem értenek. Az argóra jellemző a durva, trágár kifejezések használata is. Az argó szavak néha ismeretlen eredetűek, máskor köznyelvi szavak eltorzításával keletkeznek. Sok esetben pedig köznyelvi szavakat új jelentéssel ruháznak fel: például a számokat szívesen cserélik fel titkos jelentésű szavakkal. Az argóból kerültek át a szleng nyelvhasználatba a kiló („száz”) és a rongy („ezer”) kifejezések.

Az argóból sok kifejezés kerül át a szlengbe vagy a köznyelvbe (buli, cucc, kaja) azáltal, hogy az idő folyamán szalonképessé, elfogadottá válnak.

A szleng az argó számos elemét letompítva, szalonképessé téve viszi tovább. A szleng az alacsonyabb igényességű nyelvi stílusban mutatkozik meg, de terjed a beszélt köznyelv bizalmas használatában is (ciki, dumál). Szókészlete gyorsan változik, szüntelenül újratermelődik. A szleng – ellentétben az argóval – nem egyetlen csoport kiváltsága, nyelvváltozata, nem kötődik egyetlen nyelvi réteghez sem. Célja nem a titkosság –mint az argónál –, hanem a köznyelvi stílus variálása, élénkítése, a nyelvhasználat egyéniesítése. A szleng manapság már nemcsak a beszélt nyelvben jelenik meg, hanem a feliratokon, a plakátokon, azaz az írott nyelvhasználatban is.

A nyelvjárások

A más-más vidéken élő emberek nyelvhasználatában eltéréseket figyelhetünk meg. A nyelv területi tagozódása szerint megkülönböztetjük a nyelvjárásokat. Az egyes nyelvjárásoknak van jellemző nyelvtani rendszerük, saját hangtanuk, alaktanuk, mondattanuk, szókincsük és frazeológiájuk. A magyar nyelvjárások főleg hangtanukban különböznek; szókészletükben és mondattanukban kevésbé térnek el egymástól.

A nyelvjárási szavaknak a köznyelvi megfelelőjüktől való eltérésük alapján több változatuk van. Csak kiejtésükben térnek el a köznyelvi alaktól az úgynevezett alaki tájszók (például: csalán – csollán, csikó – csilkó). A valódi tájszók a köznyelvben lévő dolgot, fogalmat a népnyelvben más, egyedi hangszorral jelölik. A valódi tájszók a köznyelvben ismeretlenek (például: burgonya – pityóka, szőlőfürt – biling). A köznyelvben meglévő szavak eltérő jelentésben való használata jellemzi a jelentésbeli tájszókat (például: medence – fateknő). A kommunikációs helyzetnek hatása van a nyelvi megformálás módjára. A helyes nyelvi megnyilatkozás legfőbb feltétele, hogy a szövegezés megfeleljen a kommunikációs helyzetnek (a szavak kiválasztása, a nyelvtani megformáltság, az intonáció, a gesztusnyelv is ennek van alávetve).

A sokféle igény kielégítésére alakultak ki a nyelvekben a nyelvi rétegek, a nyelvváltozatok. Megszólalásunk értékét nem egyetlen norma szabja meg, hanem az, hogy beszédünk megfelel-e az aktuális kommunikáció igényeinek. Ezért elmondhatjuk, hogy egy-egy ember a magyar nyelv számtalan nyelvváltozatát ismeri és használja.